NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geschreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik gesproken, zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.

2 COR. IV: 13.

DE KERK VAN CHRISTUS EN DE CHRISTENKERKEN.

In het eerste Deel der *Nederlandsche Stemmen*, (Nr. 4) werd de volgende beschrijving van de *Kerk van Christus* en de (bijzondere) *Christenkerken* gegeven: »Volgens de Heilige Schrift is de Kerk, *of* in den ruimsten zin des woords de vergadering van alle menschen uit alle tijden en uit alle plaatsen, die door het ware geloof in den beloofden, naderhand in den gekomenen Christus zalig worden, en mitsdien een lichaam, waarvan Christus het Hoofd, een gebouw, waarvan Christus het Fondament is; *of wel* in engeren zin, eene vergadering (meer of min uitgebreid, meer of min zichtbaar, meer of min vermengd of zuiver behouden) van belijders van datzelfde geloof, vereerders en verkondigers van dienzelfden naam."

I. Wat de *algemeene Kerk* des Heeren betreft, zeer juist en waar wordt hare eigenlijke natuur in onze *Nederlandsche Geloofsbelijdenis* omschreven met deze woorden: »Wij gelooven en belijden eene éénige catholijke of algemeene Kerk, welke is eene heilige vergadering der ware Christgeloovigen, alle hunne zaligheid verwachtende in Jezus Christus, gewasschen zijnde door Zijn bloed, geheiligd en verzegeld door den Heiligen Geest. Deze Kerk is geweest van den beginne der wereld af en zal zijn tot den einde toe, als daar uit blijkt, dat Christus een eeuwig Koning is, welke zonder onderdanen niet zijn kan. En deze heilige Kerk wordt van God bewaard of staande gehouden tegen het woeden der geheele wereld, hoewel zij somwijlen een' tijd lang zeer klein en als tot niet schijnt gekomen te zijn in de oogen der menschen, gelijk zich de Heere gedurende den gevaarlijken tijd onder Achab zeven duizend menschen behouden heeft, die hun knieën voor Baal niet gebogen hadden. Ook mede is deze heilige Kerk niet gelegen, gebonden of bepaald aan eene zekere plaatse of zekere personen, maar zij is verspreid en verstrooid door de geheele wereld; nogtans zamengevoegd en vereenigd zijnde met hart en wille in éénen zelven geest, door de kracht des geloofs."

Immers als deelgenooten van dat geloof aan een koningrijk Gods in den hemel, een beter vaderland, hun door de barmhartigheid Gods geschonken, verworven door den Hoogepriester der toekomende goederen, vermeldt de Apostel de geloovigen van alle tijden, van den rechtvaardigen Abel af (1) tot op den jongsten dag, *eene groote schare die niemand tellen kan, uit alle natiën en geslachten en volken en talen* (2); *welke de Vader aan den Zoon uit de wereld gegeven heeft opdat hij hun het eeuwige leven zoude geven* (3); dit is de menigte dergenen *welke God naar zijn voornemen geroepen heeft; die Hij te voren gekend heeft, die Hij ook verordineerd heeft den beelde Zijns Zoons gelijkvormig te zijn; die Hij gerechtvaardigd en ook verheerlijkt heeft*, en *welke door niets kunnen worden gescheiden van de liefde van Christus* (4). Dit is *de gemeente Gods, welke Hij verkregen heeft door zijn eigen bloed* (5); *het uitverkoren geslachte, het verkregen volk* (6), *het eigen volk van onzen grooten God en Zaligmaker, Jezus Christus, hetwelk Hij verlost heeft van alle ongerechtigheid* (7); *het volk dat Hij zalig gemaakt heeft van hunne zonden* (8); *de gemeente welke Jezus lief gehad heeft, voor welke Hij zich overgegeven heeft, opdat Hij ze heiligen zoude, haar gereinigd hebbende met het bad des waters door het woord, opdat Hij ze zich zelven zoude heerlijk voorstellen, eene gemeente, welke noch vlek noch rimpel heeft, of iets dergelijks, heilig en onberispelijk* (9).

(1) Hebr. XI. v. 2, 4, 39.
(2) Openb. VII. v. 9.
(3) Joann. XVII. v. 2, 6.
(4) Rom. VIII. v. 28, 29, 30, 35.
(5) Hand. XX. v. 28.
(6) 1 Petr. II. v. 9.
(7) Tit. II. v. 13, 14.
(8) Matth. I. v. 21.
(9) Eph. V. v. 25—27.

II. Onder de Mozaïſche bedeeling was deze Kerk of Gemeente des Heeren doorgaans binnen den omvang des Israëlitiſchen volks en Staats bevat; en echter *niet die allen waren Israël die uit Israël zijn* (1); er was een *Israël naar den geest*, en een *Israël* enkel *naar den vleeſche;* een Israël, beſneden van harte, en een Israël enkel beſneden van voorhuid; en gene, *de uitverkorenen, hebben het verkregen* (zij, *het overblijfſel naar de verkiezing der genade* (2)) *en de anderen zijn verhard geworden* (3).

Israël was de *éénige* ſtam van den goeden olijfboom, waarop de *vele* wilde takken der heidenen ingeënt werden; Israël was de *ééne* gouden kandelaar (4), maar aan den Apostel des Heeren op Patmos werden *zeven* gouden kandelaren vertoond (5); Israël was één volk, maar aan denzelfden Apostel werd de Christenheid als vertegenwoordigd in de zeven gemeenten van Klein-Azië voorgeſteld. Zoo zijn er dan in de Christenheid, onder de bedeeling des Geestes, die vele en velerlei gaven ſchenkt en uitſtort in groote verſcheidenheid (6), ook vele en verſcheidene kerken, offchoon het *één en dezelfde Geest is;* vele en verſcheiden kerkgemeenſchappen, offchoon er maar *één Heer*, *één geloove*, *één doop* is. En hierin onderſcheidt zich het Protestantſche geloof van het Roomſche, dat dit laatste de volkomene ook uiterlijke éénheid reeds nu wil deelachtig zijn; het eerſte daarentegen die heerlijkheid eerst bij de wederkomſte des Heeren verwacht, wanneer God *in de bedeeling van de volheid der tijden wederom alles tot een zal vergaderen in Christus, beide dat in den hemel en dat op de aarde is* (7); wanneer *het zal worden ééne kudde onder éénen Herder* (8). Wij verwachten dit (zeggen wij) in de *hope; want wij zijn in hope zalig geworden; de hope nu die gezien wordt is geen hope; want hetgene iemand ziet, waarom zal hij het ook hopen? Maar indien wij hopen hetgene wij niet zien, zoo verwachten wij het met lijdzaamheid* (9).

Zoo zijn er dan onderſcheidene kerken, gemeenten, of kerkgemeenſchappen (10), meer of minder vermengd of zuiver behouden; doch die alle daarin overeen moeten komen, dat zij Christus als Hoofd erkennen (gelijk de Heer uitdrukkelijk als Heer en Hoofd ook der afzonderlijke gemeenten, die der Corinthers, der Theſſalonikers, enz. wordt voorgeſteld), en Zijnen Geest deelachtig zijnde, in Hem gelooven, tot Hem gedoopt zijn, naar den regel: *één Heer*, *één geloove*, *één doop*, *één en dezelfde Geest.*

Deze verſcheidene kerken of gemeenten nu, in de plaats getreden der éénheid van de Kerk onder het Oude Testament, deelen in zoo verre in haren aard en natuur, dat ook zij, benevens derzelver echte, geloovige leden, welke *geroepenen*, *heiligen*, *beminden*, *uitverkorenen in Jezus Christus* genoemd worden, een aantal leden *kunnen* tellen, die wel uiterlijk tot haar lichaam gerekend worden, maar echter niet in waarheid tot hetzelve behooren. Ook hier geldt het: *die zijn niet allen Israël, die uit Israël zijn.* Zij deelen in de voorrechten der kerk, maar tot verzwaring hunner verantwoording, zoo lang zij de roepſtem der genade niet volgen. Te recht zegt Calvijn: »Het kan zijn dat wij diegenen, welke wij de gemeenſchap der godzaligen niet waardig zouden keuren, evenwel als geloovigen en broeders moeten behandelen, wegens de zamenſtemming der geheele kerk in het dragen en dulden derzulken in haar lichaam. Deze keuren wij niet door ons oordeel als echte leden der kerk, maar wij laten hun de plaats welke zij onder het volk van God hebben, totdat zij aanleiding geven dat hun die op eene wettige wijze ontnomen worde. Maar van de meerderheid houden wij dit vast, dat zij den naam eener kerk verdient, indien zij de dienst des Woords heeft en de bedeeling der Sacramenten in eere houdt, als welke voorzeker hun vrucht niet zullen miſſen (1).”

In ons opſchrift derhalve: *de Kerk van Christus en de Christenkerken*, hebben wij erkend, gelijk wij nu breeder ontwikkelden, dat die Kerk, *of* geestelijk en algemeen is, en dus voortvloeit uit de verkiezing Gods en de krachtdadige werking des Geestes; *of* uiterlijk en plaatſelijk, en dus de vrucht is der uiterlijke prediking van het Woord, en erkentenis der gepredikte waarheid; en in dezen laatſten zin is er niet ééne, maar zijn er meerdere kerken, totdat de groote Herder allen tot ééne kudde zal verzamelen.

Wij ſtemmen dus daarin niet overeen met eenigen der vroegere Leeraars onzer kerk, dat dezen doorgaans ſlechts ééne uiterlijke kerkgemeenſchap ook nog in deze eeuwen (tusſchen de verwerping van Israël en de wederkomſte des Heeren,) aannemen, en daarvoor (bij, of ook zonder volſtrekte uitſluiting) de Gereformeerde kerk verklaren; maar offchoon wij onder de vele kerken, die bij voorbeeld in het kerkelijk zeer verdeelde Britſche Rijk, of in de Noord-Amerikaanſche Staten gevonden worden, vele getrouwe gemeenſchappen erkennen (men noemt ze in het laatstgenoemde land *orthodox denominations*, met uitſluiting b. v. der *Unitariſſen*); evenwel houden wij de Gereformeerde kerk voor diegene welke in hare echte belijdenis en inrichting het zuiverſte is, en die, behalve in de groote hoofdwaarheid, ook in hare kenſchetſende leerſtukken met Gods Woord overeenkomt.

Zoo waarachtig als het gevoelen onzer uitmuntendſte Hervormers is, »dat eene ware kerk niet beſtaat in de gemeenſchap van uitwendige en menſchelijke inrichtingen, maar voornamelijk in de gemeenſchap des geloofs en van den Heiligen Geest in de harten harer leden,” zoo zeker vloeit daaruit voort (in rechtſtreekſchen ſtrijd tegen het hedendaags veldwinnend gevoelen), dat dit

(1) Rom. IX. v. 6.
(2) Rom. XI. v. 5.
(3) Rom. XI. v. 7.
(4) Zach. IV. v. 2.
(5) Openb. I. v. 20.
(6) 1 Cor. XII. v. 4—7.
(7) Eph. I. v. 10.
(8) Joan. X. v. 16.
(9) Rom. VIII. v. 24, 25.
(10) Wij onthouden ons liefst van den naam *kerkgenootſchap* omdat men aan dit woord van *genootſchap* doorgaans den zin eener menſchelijke vereeniging hecht, die door hare organiſatie, wetten, reglementen en beſtuur met de gewone burgerlijke genootſchappen van godsdienſtig doel, b. v. het Bijbel- en Zendeling-genootſchap, in recht en inrichting overeenkomt. Wij ontkennen dit laatſte zeer bijzonder van de Christelijke kerkgemeenſchappen, in welke men door den doop wordt opgenomen, en die Christus tot Hoofd, en Zijn woord tot wet hebben.

(1) *Inſtitutio Relig. Christ.* Lib. IV. c. 1. § 9.

wezen der kerk ligt in hare erkentenis dat Christus het Hoofd is, en in hare belijdenis, en niet in haar kerkelijke wetgeving; dat de eerſte tot het *wezen* der kerk behooren, het laatſte ſlechts haar *kleed*, ſoms haar zeer hinderlijk keurslijf is, en dus dat eene kerk die Christus niet meer levendig belijdt en verkondigt, geene kerk meer is.

Dit zoude ons tot het vraagpunt der *belijdenisſen* of ſymboliſche ſchriften brengen; doch daar wij ons vroeger reeds over dat punt meer dan eens in het breede hebben uitgelaten, zoo kan de behandeling daarvan hier gemist worden. Wij moeten hier alleen wijzen op de verkeerde begrippen die men vooral in den laatſten tijd aan de geloofsbelijdenisſen der bijzondere kerkleden is begonnen te hechten. Het denkbeeld wint veld, dat men door zijnen doop lid der algemeene Christelijke *Kerk*, door zijne belijdenis daarentegen van het Hervormd, of Luthersch of eenig ander *kerkgenootſchap* wordt; en men is ten gevolge hiervan mede aangevangen, ook in de uiterlijke eerdienst eene groote plechtigheid aan het openlijk doen van belijdenis te hechten. Dit is eene geheel nieuwerwetſche beſchouwing. Die algemeene Christelijke kerk waarvan men een lid zoude worden door den doop, beſtaat niet in uiterlijk gelaat; het is de algemeene Kerk aller geloovigen, in welke men alleen *door water en Geest*, door den doop *en* de wedergeboorte, deel ontvangt. Onze doop daarentegen is een wel christelijke, maar te gelijk gereformeerd-christelijke; daarom is hij *gereformeerd*, d. i. gezuiverd van de verbasteringen en bijmengſelen der Roomſche kerk. Het is derhalve reeds door dien doop, dat men lid wordt der gereformeerd-christelijke kerkgemeenſchap; maar de belijdenis (welke vroeger alleen voor den kerkenraad, of een Predikant en Ouderling geſchiedde) is alleen eene verklaring *voor twee of drie getuigen* gedaan, vóór dat men aan den avondmaalstafel wordt toegelaten, gelijk aan die welke de Moorman deed op de uitnoodiging van Philippus: *indien gij van gantſcher harte gelooft, zoo is het u geoorloofd gedoopt te worden.* Zóó werden doop en belijdenis door onze vaderen beſchouwd; het formulier des doops is er een bewijs van. Doch de nieuwe beſchouwing van het hervormde *kerkgenootſchap*, aan hetwelk men, tot gevorderde jaren gekomen, naar willekeur, door het doen van belijdenis deelneemt, of er zich van onthoudt, heeft deze denkbeelden veranderd en verward.

Ons is dus, gelijk wij in een vorig Nommer (bl. 45) reeds verklaarden, de Nederlandſche Gereformeerde kerkgemeenſchap geen burgerlijk genootſchap, door menſchen opgericht, door menſchen in ſtand gehouden, door menſchelijke verbindtenisſen bekrachtigd; maar een gedeelte der algemeene Gereformeerde kerk, en deze wederom eene afdeeling van dat Koningrijk van Jezus Christus, hetwelk niet *van* deze wereld is, maar toch *in* dezelve, onafhankelijk van den menſchelijken wil door God zelven werd opgericht, en van uit het Paradijs zijnen oorſprong neemt, om te beſtaan in eeuwigheid.

TRANEN.

Wij brachten onlangs eenige opmerkingen in het midden omtrent *het Gebed* (1). Met deze oefening van het geloof in God en Zijnen Christus, ſtaat in het naauwſte verband in de Heilige Schrift *het ſtorten van tranen.* De Schrift toch ſtelt ons het gebed als eene uiting der binnenſte en innigſte zielsbehoeften voor, zich kenmerkende als eene vrucht des geloofs door die volharding en inſpanning, welke de zamenvoeging van *bidden en ſmeeken* (2) te kennen geeft bij den Apostel, Phil. IV. v. 6. Van deze geheiligde zielswerkzaamheid zijn tranen vaak meer dan de woorden, zoms zelfs zonder woorden, de levendigſte uitdrukking voor het aangezicht van God. Het is zoet, het is goed aan de voeten des Heeren te weenen. Een leeftijd van verſlapping en verſtomping aller hoogere, vooral Godsdienſtige aandoeningen moge op zulke *tranen* nederzien! de krachtigſte helden zelfs der heidenſche oudheid, der middeneeuwſche jaarboeken ſchaamden zich het ſchreijen niet. En hoeveel hartroerender zijn niet nog heden voor een niet geheel verloren gegaan gevoel de tranen van eenen Joſeph bij het toeſpreken zijner broeders in Egypte! van eenen David, bij het rouwklagen over Abſalom, zijnen zoon!

Doch het is niet bij tranen, alleen uit menschlijke betrekking geweend, dat wij hier de aandacht wenschten te bepalen. Uit den altijd onuitputlijken rijkdom der Schriften wilden wij meer bepaaldelijk herinneren aan hetgeen men, in overeenſtemming en verband met het *gebed* uit denzelfden bron, tranen *des geloofs* zoude mogen noemen.

Was ons dan bij vroegere gelegenheid de geheimzinnige worſteling van den Aartsvader Jacob, en de daarop gevolgde verlosſing, een krachtig voorbeeld van den aart en de uitkomst des gebeds, zij mag het ons ook hier zijn met betrekking tot de *tranen*, waarmede dat gebed verzeld ging. Als de Propheet van Jacobs *vorſtelijk gedrag met God* gewag maakt, verklaart hij dat onmiddelijk daarop door *ſmeeken en weening* (3). Zoo was het ook met *tranen* dat Hanna te Silo den HEERE aanriep (4). In de bitterheid der droefheid harer ziele wegens den ſmaad harer onvruchtbaarheid, *bad zij en weende zeer, beloofde eene gelofte, en bleef biddende.* En de God Israëls antwoordde haar door den mond van den man zelven, die den ijver van haar gebed zoo grootelijks miskend had; en binnen den beſtemden tijd mocht zij te Silo wederkeeren met deze juichſtemme: *Ik bad om dit kind* (het jongsken Samuel), *en de* HEERE *heeft mij mijne bede gegeven, die ik van Hem gebeden heb: daarom heb ik hem ook den Heere overgegeven, alle de dagen die hij wezen zal, hij is van den* HEERE *gebeden.*

Wien zijn de tranen van dien man naar Gods harte onbekend, van welke hij ſpreekt in de liefelijke Pſalmen Israëls? tranen, waar vaak *zijne legerſtede van doornat* werd (5), tranen, die hij dikwijls *tot ſpijze had, dag*

(1) Nr. 3 van dit Deel.
(2) *Τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει.*
(3) Hoſ. XII. v. 4 en 5.
(4) 1 Sam. I.
(5) Pſ. VI. v. 7.

en nacht (1), tranen van welke hij mocht zeggen, dat *God ze weglegde in zijne fleſsche* (2); tranen van welke geſchreven ſtaat: *die met tranen zaaien, zullen met gejuich maaien* (3), en, *Zalig zijt gij die nu weent, want gij zult verblijd worden* (4). Waren het niet tranen als deze, met welke boetvaardige zondareſſen de voeten des *Heiligen* en *Rechtvaardigen* nat maakten, en weder afdroogden met hare hairen, en op welke dat woord der zaligſpreking volgde: *uwe zonden zijn u vergeven* (5)? O! hoe krachtig is het getuigenis dier tranen, waarmede de vader van het maanzieke kind voor den Heere Jeſus beide zijn geloof en zijne ongeloovigheid belijdt (Marc. IX. v. 24), en waarop hij den jongen als uit de macht van hel en dood terug ontfangt! Hoe vruchtbaar was dat *bitter weenen*, waarmede Petrus, door het oog des Meesters in het harte geraakt, de Hoogepriesterlijke zaal verliet! Hoe beteekenisvol en aandoenlijk dat getuigenis van Paulus (Hand. XX. v. 19), *hoe hij den gantſchen tijd in Aſië den Heere gediend had met alle ootmoedigheid en vele* TRANEN, *en verzoekingen, die hem overgekomen waren!* Hoe liefelijk die afſcheidstranen en gebeden tusſchen den Apostel en de door hem geſtichte of vertrooste gemeenten van Jeſus Christus (6)! Hoe roerend dat woord van denzelfden dienstknecht des Heeren aan zijnen Timotheus in het gezicht des op handen zijnden marteldoods: *Ik ben zonder ophouden uwer gedachtig in mijne gebeden nacht en dag, zeer begeerig zijnde om u te zien, als ik gedenk aan uwe* TRANEN, *opdat ik met blijdſchap mag vervuld worden* (7)! Zelfs in de gezichten op Patmos vinden wij midden onder de beſchrijving der hemelſche heerlijkheden de *tranen* der geloovigen. Als Johannes in den Geest hoort, hoe er *niemand waardig gevonden was het gezegelde boek* der toekomst *te openen*, WEENDE HIJ ZEER; en een der Ouderlingen van de triumfeerende Gemeente daarboven zeide tot hem: *Weent niet! ziet, de Leeuw die uit de ſtam Juda is, de Wortel Davids, heeft overwonnen, om het boek te openen, en zijne zeven zegelen op te breken* (8).

Ja, *zalig zijn zij die weenen, want zij zullen verblijd worden!* Doch een iegelijk onderzoeke, gelijk zijne gebeden, alzoo ook zijne tranen! niet aan ieder noch ten allen tijde is het voorrecht gegund zijn hart in tranen gemaklijk uit te ſtorten, offchoon ook van binnen dat harte weent, en roept, en zucht tot den Heere; maar ook omgekeerd niet alle tranen zijn tranen des geloofs, der liefde, der boetvaardigheid. De God aller genade geve ons, medezondaars en Christenen! tranen te ſtorten, niet der weekheid, noch der vleeſchelijke aandoening, die ook de wereldſche lust begeert en opwekt, maar tranen *dier droefheid naar God, die de onberouwelijke bekeering werkt*, zoo bij aanvang als bij vernieuwing! Vooral ook zie een iegelijk toe, dat hij *zijne* tranen niet ſtelle in de plaats of nevens *het bloed van Jeſus Christus, den Zone Gods, hetwelk reinigt van alle zonde*. Geene tranen van boete, of van hoedanigen aart zij mogen zijn, konden onze ſchuld afwasſchen. Alleen de *tranen en gebeden* van Jeſus Christus zijn nevens Zijn dierbaar bloed *een offer* der verzoening: Christus is het, *die in de dagen zijnes vleeſches gebeden en ſmeekingen tot dengenen, die hem uit den dood konde verloſſen met ſterke roeping en tranen* GEOFFERD *hebbende, en verhoord zijnde uit de vreeze, hoewel Hij de Zoon was, gehoorzaamheid geleerd heeft uit hetgene Hij heeft geleden: en geheiligd zijnde is Hij allen die Hem gehoorzaam zijn een oorzaak der eeuwige zaligheid geworden* (1). Christus is het, die over Lazarus *weende*, en hem opwekte uit de dooden (2). Christus is die Verloſſer, die over Jeruſalems zonde ſchreide, en eenmaal uit *Sion wederkomende de godloosheden van Jacob zal afwenden* (3). Christus heeft *geweend*, en God zal *alle tranen van de oogen*, die naar Hem uitzien, *afwisſchen*. Amen.

(1) Pf. XLII. v. 4.
(2) Pf. LVI. v. 9.
(3) Pf. CXXVI. v. 5 en 6.
(4) Luc. VI. v. 21.
(5) Luc. VII. v. 37—50.
(6) Hand. XX. v. 36 en 37. XXI. v. 13 en 14.
(7) 2 Tim. I. v. 3 en 4.
(8) Openb. V. v. 4, 5.

(1) Heb. V. v. 7—9.
(2) Joh. XI. v. 35, 43.
(3) Luc. XIX. v. 41. Rom. XI. v. 26.

BIJBELVERTALING.

In onze ten meeste zoo naauwkeurige Staten-overzetting is evenwel niet altoos evenzeer de tederheid der oorſpronkelijke uitdrukking, en het fijne onderſcheid tusſchen *gelijkſoortige*, maar daarom juist nog niet *gelijkbeteekenende* woorden in de Heilige Schrift in acht genomen. Zoo vinden wij, onder anderen, twee in de bedoeling der Heilige Schrijvers en naar den aart der taal hemelsbreed verſchillende uitdrukkingen, den dood aanduidende, door hetzelfde Nederduitſche woord overgebracht. Van den ſtervenden Heiland namelijk wordt (Matth. XXVII. v. 50. Marc. XV. v. 37. Luc. XXIII. v. 46. Joh. XIX. v. 20) gezegd dat Hij *den geest gaf* (ἐξέπνευσε, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα, παρέδωκε τὸ πνεῦμα). Kwalijk wordt nu niet alleen in onze, maar ook in de Engelſche en andere overzettingen dezelfde uitdrukking gebruikt voor het zoo geheel onderſcheidene ἐξέψυξε, dat Hand. V. v. 5 en 10 van Ananias en Sapphira, Hand. XII. v. 23 van Herodes gezegd is. Dit ἐξέψυξε toch ſtaat in onmiskenbaar verband met het denkbeeld van dat bloot dierlijk leven, dat aan de goddeloozen eigen is, en dat zij ſtervend als het ware *uitblazen*, in tegenoverſtelling van den geloovige, die zijnen *geest* den Heere Jeſus *in handen ſtelt, ontſlaapt* (Hand. VII. v. 59 en 60), *henengaat* (Luc. II. v. 29). De drievuldige onderſcheiding van *ziel* (ψυχῆ) *geest* (πνεῦμα) en *lichaam* der geloovigen is uit 1 Theſſ. V. v. 23, openbaar. In allen gevalle behoorde het onderſcheid tusſchen ἐκπνεύειν en ἐκψύχειν ook in de overzettingen behouden te zijn geworden.

In het vorige Nummer moest op bladz 79. col. 2. reg. 6 het woordje *niet*, op bladz. 84, col. 2 reg. 22 het woordje *in* weggelaten zijn. Men leze ook bl. 80 col. 2. reg 1. van ond. *wij* in plaats van *weg*.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.